

Ф. Кукеева* , А. Смаилова , Н. Сұлтанмұратов

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: fturar@mail.ru

COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫ ЖӘНЕ ИЕСЕКО «ЦИФРЛЫҚ» ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

2020 жылы басталған COVID-19 пандемиясы ұлттық үкіметтерді инфекцияның таралуын болдырмау үшін төтенше шаралар қабылдауға мәжбүр етті. Сонымен қатар, жабық шекаралар, оқшаулау және әлеуметтік алшақтық шаралары адам өміріндегі жаңа технологияларды жаңарту мен дамытуға түрткі болды.

Цифрландыру және қашықтықтан қызмет көрсету, оның ішінде «онлайн» білім беру, қашықтықтан жұмыс жасау, сондай-ақ ақпараттық-коммуникациялық технологиялар технологиялық және әлеуметтік жүйелерді интеграциялау үдерісін жеделдетіп, ғаламдық өзара әрекеттесу трансформациясына әкеліп, қоғамдық-саяси ландшафтты өзгертеді, соның ішінде халықаралық ұйымдардың рөлі артып келеді.

Өзінің қызметін жетілдіре бастаған ИЕСЕКО алдында постковидтік кезеңде адами капиталды дамыту және мәдениетаралық диалогты қолдау бойынша түрлендіру үшін үлкен технологиялық мүмкіндіктер ашылады. Бұл осы ұйым үшін қазіргі таңдағы өте өзекті мәселе болып табылады.

Сарапшылар әртүрлі талдау және болжау құралдарын қолдана отырып, COVID-19 пандемиясы тудырған дағдарыстың саяси, экономикалық және әлеуметтік салдары туралы айтады. Сонымен бірге, жалпыға ортақ нәрсе айқын – адамзат қазірдің өзінде дәуірлік өзгерістерді бастан кешуде: экономика мен қоғамдағы елеулі өзгерістердің әсері әлемді өзінің дамуының келесі кезеңіне шығарады.

Түйін сөздер: COVID-19 пандемиясы, «цифрлық» даму, технологиялар, халықаралық ұйымдар, ИЕСЕКО.

F. Kukeyeva*, A. Smailova, N. Sultanmuratov
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
*e-mail: fturar@mail.ru

The COVID-19 pandemic and the “digital” prospects of ISESCO

The COVID-19 pandemic beginning in 2020 has forced national governments to take extreme measures to contain the spread of the infection. At the same time, closed borders, measures of isolation and social distancing have become an incentive for the modernization and development of new technologies in human life.

Digitalization and distance services, including online education, remote working, as well as information and communication technologies, are accelerating the process of integrating technological and social systems and changing the socio-political landscape, where global interaction is transforming, including the increasing role of international organizations.

Already beginning to improve its activities ISESCO has great technological opportunities for transformations in the post-covid period to develop human capital and support intercultural dialogue. Today this issue is very important for this organization.

Using a variety of analytical and predictive tools, experts talk about the political, economic and social impact of the crisis caused by the COVID-19 pandemic. At the same time, it is clear that humanity is already undergoing epoch-making changes: the impact of significant changes in the economy and society will lead the world to the next stage of its development.

Key words: COVID-19 pandemic, “digital” development, technologies, international organizations, ISESCO.

Ф. Кукеева*, А. Смаилова, Н. Султанмуратов

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы,

*e-mail: fturar@mail.ru

Пандемия COVID-19 и «цифровые» перспективы ИСЕСКО

Пандемия COVID-19, которая началась в 2020 году, заставила национальные правительства принимать крайние меры по сдерживанию распространения инфекции. Вместе с тем, закрытые границы, меры изоляции и социального дистанцирования стали стимулом для модернизации и развития новых технологий в жизнедеятельности человека.

Цифровизация и дистанционные сервисы, включая онлайн-образование, дистанционную работу, а также информационно-коммуникационные технологии, ускоряют процесс объединения технологической и социальной систем и меняют социально-политический ландшафт, где трансформируется глобальное взаимодействие, в том числе увеличивается роль международных организаций.

Перед ИСЕСКО, которая уже приступила к совершенствованию своей деятельности, открываются большие технологические возможности для преобразований в постковидный период по развитию человеческого капитала и поддержке межкультурного диалога. На сегодняшний день данный вопрос является весьма актуальным для этой организации.

Используя различные аналитические и прогнозныe инструменты, эксперты говорят о политических, экономических и социальных последствиях кризиса, вызванного пандемией COVID-19. В то же время ясно, что человечество уже переживает эпохальные изменения: влияние значительных изменений в экономике и обществе выведет мир на следующий этап своего развития.

Ключевые слова: пандемия COVID-19, «цифровое» развитие, технологии, международные организации, ИСЕСКО.

Кіріспе

COVID-19 вирусының таралуы бүкіл адамзат үшін ауыр сынаққа айналды. 2019 жылдың соңында Қытайдың Ухань қаласында табылған SARS-CoV-2 вирустық инфекциясы қысқа мерзім ішінде Қытайдан тыс жерлерде кең тарады. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы қауіп-қатерлерді ғаламдық деңгейде өте жоғары деп бағалап, халықаралық денсаулық сақтау саласындағы төтенше жағдайды жариялады. 2020 жылдың 11 наурызында вирустың таралуы пандемия деп танылды (World Health Organization, 2020).

Коронавируспен қарсы күресте үкіметтер өз мемлекеттеріндегі өмірді шектеу үшін қатаң шараларды қабылдауға мәжбүр болды: шекараларды жабу, халықаралық көлік байланыстарын тоқтату, адамдардың қалалар ішіндегі қозғалысын шектеу, оқшаулану және әлеуметтік арақашықтық.

Пандемия мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерінің күрт төмендеуіне, қор биржаларының құлдырауына, әлемдік қаржы ортасының күрт нашарлауына және геосаяси шиеленістің күшеюіне әкелді. БҰҰ бұл пандемияның зардаптары ең аз дамыған елдерде тұратын көптеген адамдар үшін одан да ауыр болатынын мойындайды. COVID-19 қор-

қынышы ксенофобияның, нәсілшілдік пен стигматизацияның күрт өсуіне әкелді (United Nations Organization, 2020).

2020 жылдың наурызында БҰҰ Бас хатшысы Антонио Гутерриш халықаралық қауымдас-тықты эпидемиямен күресу үшін бірігуге шақырды. БҰҰ жүйесінің халықаралық ұйымдарының деңгейінде, сондай-ақ халықаралық ынтымақтастықтың басқа тетіктері шеңберінде эпидемияға қарсы іс-қимыл саласында көптеген жұмыстар жүргізілді.

Саясаттанушылар коронавирустан кейінгі жаңа әлем туралы жариялады (Allen, 2020). «Корона дағдарысы» халықаралық қатынастарды жекелеген елдер деңгейінде де, көпжақты ұйымдар деңгейінде де күш сынайды.

Сонымен қатар кез келген ауқымды дағдарыс адамның мінез-құлқының өзгеруіне әкеледі. Мәселен, «экономикалық пандемия» – өткен ғасырдағы Ұлы депрессия – еркін нарықтарды реттеу, үкіметтің экономикаға араласуы, бұрын ойластырылмаған әлеуметтік кепілдіктер мен жұмысшылардың құқықтарын қамтамасыз ету тұжырымдамасын тудырды. Ал бұл дағдарыстың ең маңызды тенденциясы – «цифрлық» даму. COVID-19 эпидемиясы кезінде технологиялар қоғамдарды карантинге және өзін-өзі оқшаулауға мәжбүр етуде шешуші рөл атқарады. Пандемияның белсенді кезеңінен

кейін де бұл технологиялар өмірімізге әсер етері анық.

«Цифрлық» дәуір консервативті өндірістік өркениет институттарын қайта қарауды қажет етеді. Білім, медицина, экономика салалары өзгереді және жаңарады. Осылайша, цифрлық технологиялар халықаралық ұйымдар үшін де жаңа перспективалар ашады.

Зерттеудің әдіснамалық және теориялық негіздері

Халықаралық үкіметаралық ұйымдар мемлекеттер арасындағы көпжақты ынтымақтастықтың нысаны болып табылады және халықаралық қатынастардың объективті қажеттіліктерінен туындайды. Мақсаты, құзыреті, өкілеттілігі, қабылданған шешімдердің сипаты, органдардың құрылымы және осындай ұйымдардың жұмыс істеуінің басқа мәселелері мүше мемлекеттермен тепе-теңдік пен егемендікті құрметтеу принциптері негізінде тиісті шарт жасасу кезінде айқындалады. Мемлекеттер ортақ мақсаттарға жету үшін бірлесіп жұмыс істей алатын саяси институттарды ұсына отырып, халықаралық ұйымдар ынтымақтастық мінез-құлықты дамытуға көмектесе алады (Encyclopedia Britannica).

Қазіргі кезде халықаралық ұйымдар халықаралық құқықтың тәуелсіз субъектілері ретінде халықаралық саясатта шешуші рөл атқарады және олардың мүше мемлекеттерінің де, үшінші мемлекеттердің де құқықтық жағдайына айтарлықтай әсер етеді. Өз кезегінде, мемлекеттер өздері мүше болып табылатын ұйымдардың жұмысына бақылауды сақтауға және тіпті күшейтуге тырысады, бұл мемлекеттердің өздері мен халықаралық ұйымдар арасындағы, сондай-ақ әртүрлі халықаралық ұйымдар арасындағы құзыретті нақты айқындауды талап етеді. Бұл ниет халықаралық ұйымдардың өз қызметінде барынша тиімділікке және икемділікке жету үшін олардың ішкі ұйымдық тетіктерін реформалауға үнемі шақыруларынан көрінеді.

Көптеген отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері халықаралық ұйымдарға, олардың құрылымына, құзыретіне және қызметтің әртүрлі аспектілеріне арналған.

Зерттеудің теориялық негізі – мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың өзара әрекеттесуін талдауға қатысты ережелер мен тұжырымдар жасалған саясаттанушылар мен халықаралық қатынастар мамандарының жұмыстары.

Халықаралық ұйымдардың қызметін талдау үшін либералды институционализм мен

конструктивизм теориясы қолданылды. Либералды институционалистер ұлттық және халықаралық институттар мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық пен бейбітшілікті дамытуда орталық рөл атқарады деп санайды (Johnson, 2018). Сонымен бірге, бұл теорияны қолдаушылар либералды әлемдік тәртіптің өзгеру жағдайында екенін мойындайды (Dunne, 2020).

Конструктивистік өкілдер халықаралық қатынастардың әлеуметтік құрылымдық сипатын ерекше атайды (Jackson, 2010), халықаралық қатынастар – бұл әлеуметтік құрылым (Fierke, 2016). Конструктивизм – бұл сыртқы саясатты түсінудің ғана емес, сонымен қатар сыртқы саясатты анықтаудағы құрал (Flockhart, 2016).

Ұзақ мерзімді халықаралық саяси тенденциялардың мәнін ашатын әртүрлі ғылыми және тарихи дереккөздерді зерттеу, тақырып бойынша қазіргі дерек көздерін егжей-тегжейлі талдау, сондай-ақ мерзімді әдебиеттегі соңғы оқиғаларды қадағалау қарастырылып отырған объектіні жүйелі түрде зерттеу сипатына ие жұмыстарды орындауға мүмкіндік берді.

Франциядағы халықаралық қатынастар сарапшылары құрастырған «Халықаралық қатынастар сөздігі» француздың халықаралық қатынастар мектебіне тән халықаралық ұйымды түсіндірудің социологиялық тәсілін қамтиды. Халықаралық ұйым – бұл әртүрлі елдердің мүшелері жалпы мақсаттарға жету үшін өз әрекеттерін үйлестіретін құрылымдық бірлестік. Бұл құрылтай құжатында – келісімде, конвенцияда, жарғыда көрсетілген және бекітілген ерікті түрде жасалған әрекеттің нәтижесі; белгілі бір материалдық сипаттамаларға ие: тұрақты тұру, қаржы, персонал; үйлестіру механизмі ретінде қызмет етеді (Organisation internationale, 2005).

Зерттеліп отырған кезеңде дағдарыс проблемаларына және халықаралық ұйымдар алдында тұрған жаңа сын-қатерлерге және оларды реформалауға көп көңіл бөлінді. Э. Ньюман «Ғаламдық институттар дағдарысында» көпжақтылық және халықаралық қауіпсіздік халықаралық ұйымдарды көпжақты халықаралық өзара әрекеттесудің кең контекстінде қарастырады. Жұмыс тұжырымдамасын түсінудің кілті болып табылатын бірінші тарауда көпжақтылықтың теориялық негіздері талқыланады, оның кемшіліктерінің көздері, көріністері мен салдары ашылады. Көпжақтылықтың заманауи сын-қатерлері халықаралық аренаға жаңа мемлекеттік емес субъектілердің шығуы, АҚШ-тың гегемониялық ұмтылыстары және реттеуші өзгерістер нәтижесінде құрылымдық өзгерістер

салаларында болып табылады. Автор еңбектің негізгі қорытындысын негіздейді, яғни ХХІ ғасырда көпжақты болу рөлінің төмендеуі халықаралық жүйенің дағдарысының дәлелі емес (Newman, 2007).

Жұмыста салыстырмалы және тарихи талдау, пәнаралық тәсіл, сондай-ақ жүйелік талдау элементтері сияқты әдістер қолданылды. Тарихи-салыстырмалы талдауды мәдени-гуманитарлық саланың жаһандану мәселесін ретроспективада қарастыру және әлемдік өркениеттер арасындағы ынтымақтастықты дамытудың заманауи тенденцияларын бағалау үшін автор пайдаланады. Мәдениет, білім беру, коммуникация және ақпарат салаларына қатысты Ислам білім, ғылым және мәдениет жөніндегі ұйымының (ИСЕСКО) барлық іс-шараларының негізінде пәнаралық тәсіл жатыр.

Зерттеудің эмпирикалық негізі, ең алдымен, сарапшылар мен академиялық мамандардың әлемдік және халықаралық дамуды талдауға арналған тәсілдері, халықаралық ұйымдардың қызметі мәселелерінің әртүрлі аспектілерін қарастыратын шетелдік зерттеулер материалдары болды. Шетелдік мерзімді басылымдардың материалдары, әр түрлі аналитикалық орталықтардың ғылыми эзирлемелері қолданылды. Сондай-ақ, ИСЕСКО Бас конференция мен Аткарушы кеңесінің шешімдері мен қаулылары сияқты құжаттар талданған болды.

Нәтижелер мен пікірталас

Ұлтшылдық және халықаралық ұйымдардың дағдарысы

Пандемия және одан туындаған экономикалық құлдырау 2008-2009 жылдардағы қаржы дағдарысынан кейінгі жаһандық басқарудың көпжақты механизмдеріне ең үлкен сынақ болып шықты. Коронавирустың соққысы сауда соғыстарына, технологиялық санкцияларға, жаһандық өсудің баяулауына және геосаяси шиеленістерге әсер етті.

Пандемияның халықаралық қатынастарға қалай әсер ететіні туралы сарапшылар келіспейді. Кейбіреулер коронавирустан кейінгі әлем аз ашық және еркін болады деп санайды; басқалары жаһандану тоқтайды немесе Қытайға бағытталған болады деп санайды; демократиялық күштердің позициясы ұлтшыл қозғалыстардың күшеюіне, сондай-ақ ірі экономикалардың кірістерінің төмендеуіне байланысты нашарлауы мүмкін.

Генри Киссинджер коронавирустан кейін әлем өзгеретініне сенімді. Дипломат вирус тудырған саяси және экономикалық хаос ұзақ уақыт бойы сақталуы мүмкін екенін және ешбір ел дағдарысты жалғыз өзі жеңе алмайтындығын атап өтті (Kissinger, 2020).

Керісінше, Джозеф Най жаңа коронавирустың пандемиясы әлемге айтарлықтай әсер етпейтініне сенімді. Оның пікірінше, жаһандану – бұл көлік-коммуникациялық технологиялар эволюциясының нәтижесі, бұл әлемнің күрделі өзара тәуелділігінің аяқталуы екіталай екендігін білдіреді. Екінші жағынан, адамзат қазірдің өзінде ХХІ ғасырдағы үшінші жаһандық дағдарысты бастан өткеруде, олардың әрқайсысы әлемдік тарихта «бетбұрыс кезең» деп аталды. 11 қыркүйектегі террористік актілер, 2008 жылғы экономикалық дағдарыс және коронавирустың жаңа түрінің пандемиясы көптеген процестердің катализаторына айналды, бірақ әлемдік тәртіптің өзгеруінің басты себебі бола алмады (Nye, 2020).

Пандемия мемлекеттің экономикалық рөлін күшейтіп, саяси ұлтшылдықты күшейтуі әбден мүмкін. Ұлтшылдық пен протекционизм жаһандық экономиканың күн тәртібін барған сайын күшейтетін болады. Мемлекеттер толық автаркияға ұмтылмаса, ең болмағанда олардың азық-түлікке, бөлшек сауда тауарларына, дәрі-дәрмектерге қажеттіліктерін барынша көбейтуге тырысады. «Саяси көшбасшылардың жаһандық мәселелерді шешуге деген ұлтшылдық көзқарасты және табандылықты ұстануға деген жауапсыз тілегі» атап өтілді (Grimalda, 2020).

Коронавирустан кейінгі әлемде экономикалық жаһандану ғана емес, әлемдік интеграцияны позитивті құбылыс ретінде бағалау тұжырымдамасына да қауіп төнеді. Қазіргі дағдарыс атап өткендей, жаһандану әлемдік деңгейде шешілмейтін жаһандық проблемаларды тудырады.

Ковид-19 пандемиясы әртүрлі елдердегі саяси жүйелерді ғана емес, бүкіл әлем тәртібін де сынайды. «Коронакризис» жаңа жаһандық тенденцияларды тудырмайды, бірақ тарихи қалыптасқан геосаяси процестерді едәуір жеделдетеді. Коронавирустан кейінгі әлем соңғы бірнеше онжылдықта дамыған әлемнің логикалық жалғасы болады. АҚШ-тың Халықаралық қатынастар кеңесінің президенті Ричард Хаас атап өткендей, «пандемиямен өзгерген әлемнің өзінен бұрынғыдан түбегейлі өзгеше болуы екіталай. COVID-19 әлемдік тарихтың басты бағытын өзгертпейді, керісінше жеделдетеді»

(Хаас, 2020). Америкалық көшбасшылықтың әлсіреуі, шайқалған жаһандық ынтымақтастық, халықаралық құқықтың эрозиясы және халықаралық институттардың деградациясы, ірі державалар арасындағы келіспеушіліктер COVID-19 пайда болғанға дейін де халықаралық жағдайды сипаттады.

Халықаралық институттардың қызметін талдау қабылданған іс-әрекеттер кешіктірілген және жеткіліксіз, барлық ірі көпжақты ұйымдар мен жаңа көпжақты институттардың уақытылы және үйлестірілген халықаралық реакциясына қол жеткізуге мүмкіндік бермеді деген қорытындыға келді.

Себептердің бірі – саяси бытыраңқылық және халықаралық саясаттағы шиеленістер. Біріккен Ұлттар Ұйымының әлеуетіне үлкен державалар кедергі келтіреді. БҰҰ қуатты мүше мемлекеттердің шектеулеріне тап болады (Hoffmann, 2020). Халықаралық институттар әлсіреу кезеңіне өтті, оған ішінара америкалықтардың кетуіне, ал ішінара ірі державалар арасындағы келіспеушілікке байланысты. Ішінара АҚШ-тың бірқатар процестерге қатысудан бас тартуымен, ішінара ірі державалар арасындағы келіспеушіліктерге байланысты халықаралық институттар әлсіреу кезеңіне өтті (Duclos, 2020).

Дүниежүзілік өзара іс-қимылдың маңызды құралдарының бірі дағдарыстық жағдайларды шешуге арналған халықаралық ұйымдар болды. Алайда, «коронакризистің» өршу кезеңінде БҰҰ іс жүзінде өтініштер мен декларациялармен айналысқан, ал оның жұмысындағы проблемалар және Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымына деген сенімсіздік тек қана әлемдік басқару жүйесінің қанағаттанарлықсыз жағдайын көрсетті. Егер бұл жүйе тиімді болса, кең халықаралық ынтымақтастық вирустық инфекцияның бүкіл әлемге таралмауы үшін сенімді ақпаратпен толықтай алмасуға, аурудың ошақтары мен ошақтарын дер кезінде бақылауға, олардың салдарын жоюға және қажет болған жағдайда жекелеген елдер мен аймақтардың оқшаулануын уақтылы қамтамасыз етуге және үнемдеуге мүмкіндік береді. Сол сияқты тиімді халықаралық институттар климаттың өзгеруі мәселелерін шешеді, киберкеңістіктегі жүріс-тұрыс ережелерін орнықтырады, ішкі қоныс аударушыларға көмек көрсетеді, ядролық қарудың таралуы мен терроризммен күреседі.

Халықаралық ынтымақтастық деңгейінің төмендігі проблемасын сенім дағдарысы күшейтеді. Халықаралық ынтымақтастықтың атышулы тетіктері мен құралдарының «жұмысынан бас

тартуы» жалпы көріністі бөлшектеуге, «әр адам өзі үшін» қағидасының салтанат құруына және медициналық көмектің геосаясаттануына әкелді.

Кейбір сарапшылар COVID-19-дан кейін әлем одан да бөлшектеніп, қақтығысып, ұлтшыл болады деп сенсе, енді біреулері халықаралық деңгейдегі ұжымдық әрекет дағдарыстан тезірек әрі бейбіт жолмен шығуға мүмкіндік береді деп үміттенеді. Халықаралық ынтымақтастықтың тиімді жұмыс істеуі үшін елдер жалпы ережелер туралы келісіп, ұлтаралық институттарға оларды басқаруға мүмкіндік беруі керек. Елдер үлкен державалар өзгелерді басқаруға дайын болмай тұрған кезде жаһандық қауіп-қатерлермен күресу үшін халықаралық ынтымақтастықты қалай ілгерілету туралы ойлануы керек.

Ғаламдық мәселелер ғаламдық шешімдерді қажет етеді; ең үлкен жаһандық сын-қатерлер бізден ең батыл әлемдік реформаларды талап етеді; ең шұғыл сынақтар кең ауқымды ынтымақтастықты талап етеді; және терроризм, кедейлік, қоршаған ортаның бүлінуі, аурулар мен тұрақсыздықтың ең жаман зұлымдықтарын жою үшін біз бәсекелес мүдделер ойынынан тез арада шығып, оның орнына ортақ мүдделерді табуымыз керек – бұл ынтымақтастыққа адамзаттың ең жақсы бейнеқосылғылары мен күш-жігерін біріктіру үшін жаңа жаһандық дәуірге арналған жаңа халықаралық ережелер мен институттарды құру (The office of Gordon and Sarah Brown).

COVID-19 пандемияның адамзат өміріне әсері

Қоғам мен оның институттары деңгейінде планетадағы барлық дерлік қоғам Ковид-19 соққысына ұшырады. Қазірдің өзінде әлемде үлкен саяси және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер болып жатыр. Бұл күнделікті өмірдегі күнделікті өзгерістер туралы. Жаңа қалыпты тенденциялар пайда болуда (World Health Organization, 2020).

2007-2008 жылдардағы қаржылық дағдарыстан кейінгі «жаңа қалыптылық» («new normal») термині негізінен әлемдік рецессияның экономикалық салдарын сипаттау үшін қолданылды (El-Erian, 2010). Бүгінгі күні пандемия кезіндегі COVID-19 және өмір салтын өзгертудің әлеуметтік-экономикалық әсері «жаңа қалыпты» деп аталады (Patel-Carstairs, 2020).

Бүгінгі күні «жаңа қалыптылықтың» бірқатар құбылыстары мен элементтері адамдардың өміріне орнықты, оның ішінде:

– «әлеуметтік арақашықтық». Бұған жеке байланыстарды қатаң шектеу, мысалы, қол алысу

және құшақтасу, жалпы басқа адамның жеке физикалық кеңістігіне ену кіреді. «Әлеуметтік гигиена» негізінде дауыстық басқару мен машиналық көруді қолдана отырып, контактісіз төлемдер мен интерфейстерге көшу жылдамдауда. Бұл жаңа технологиялар адамдар арасындағы және әртүрлі беттермен физикалық байланыстарды шектеуге көмектеседі;

– «қашықтықтан» жұмыс істеу. Пандемияға дейін қоғамдық ойдағы қашықтықтағы жұмысқа ауысу тұрақсыздықпен, бейресми еңбек қатынастарымен, шығармашылық мамандықтармен және толық емес жұмыс уақытымен байланысты болды. Дүние жүзіндегі жекелеген елдер мен салаларды қоспағанда, қашықтан жұмыс істеуге көшу баяу жүрді. Бұл процеске тосқауылдар объективті де болды (жұмыстың жекелеген түрлерін орындаудың физикалық мүмкін еместігі, заңды сенімсіздік және т.б.) және субъективті сипатта (жұмысшылардың жұмыс сапасы мен жүктемесін бақылаудың күрделілігі, еңбек өнімділігінің төмендеуінен қорқу және т.б.) болды (Калмыков, 2020).

Бүгінгі күні көптеген қызметкерлер үйден жұмысқа қосылуда және олар біртұтас жиналыс алаңына қосылатын телеконференция платформаларын көбірек қолдана бастайды.

– «виртуалды шындық». Пандемия физикалық әрекеттен цифрлық өзара әрекеттесуге көшуді тездетті. Компаниялар онлайн-қызметтерді енгізе бастады, логистика мен жеткізу жүйесін жетілдірді. Сервистік провайдерлер мен технологиялық компаниялар жылдам қалпына келтіріліп, сыйымдылық кеңейтіліп, желінің жұмыс уақыты қамтамасыз етілуде. Болашақта байланысқа деген қажеттілік артып, бизнес бұлтты және SaaS шешімдерін (қызмет ретінде бағдарламалық жасақтама) көбірек қолдана бастайды. Алдағы уақытта жасанды интеллект күрделі желілік операцияларды автоматтандыруға көмектеседі, желілік архитектураны икемді және тиімдірек етеді.

– денсаулық мәселелері. COVID-19 пандемиясына байланысты қазіргі дағдарыс денсаулық сақтау проблемаларын, оның ішінде әлсіз денсаулық сақтау жүйелерін, әлеуметтік қорғаудағы олқылықтарды және құрылымдық теңсіздіктерді ұзақ уақыт бойы ұмыт қалдырды (United Nations Organization, 2020). Сарапшылар денсаулық сақтау саласында төңкеріс жасау үшін телемедицина, телемедицина және сандық кеңес беруді күтуде. Кейбір компаниялар бейнеконсалтингке жүгінетін адамдардың 50% өскендігін хабарлайды.

– қашықтықтан білім беру. COVID-19 пандемиясы БҰҰ-ның тұжырымдамалық ескертуіне сәйкес (United Nations Organization, 2020). 190-нан астам елдер мен барлық континенттердегі 1,6 миллиардқа жуық студенттерге әсер етіп, тарихтағы ең ірі білім беру жүйелеріндегі бұзылуларды тудырды. Нәтижесінде электронды оқытудың ерекше жоғарылауымен білім беру күрт өзгерді, соның арқасында оқыту қашықтан және сандық платформаларда жүзеге асырылады. Студенттер әр түрлі онлайн-құралдарды қашықтан қолданады: заманауи бейнекоммуникация қызметтері мен файлдарды бөлісуге арналған платформалардан бастап арнайы білім сайттарына дейін (World Economic Forum, 2020).

– жоғары технологиялар мен «цифрлық» жарыс. 5G желілері, деректерді құру, бұлтты есептеу қуаты және өткізу қабілеттілігі сияқты жаңа коммуникациялық инфрақұрылымдарды қоса алғанда, технологияға инвестиция артуы керек, сонымен қатар автономды көлік құралдары, кванттық есептеу және тік ауылшаруашылығы сияқты алдыңғы қатарлы технологияларға назар аудару керек. Болашақ ауылшаруашылық дағдарыстарына жақсы дайындалу үшін егіншілік, деректерді бақылау. Әлемдік технологиялар көшбасшыларының көтерілуімен алдыңғы қатарлы секторлардағы үстемдікке бәсекелестік күшейеді. Төртінші өнеркәсіптік революцияның технологиялық жарысы пандемиядан кейінгі болашақтағы ғаламдық экономикалық және саяси келісімдерге әсер ететін негізгі фактор болады.

«Цифрлық» даму

COVID-19-дан кейінгі «жаңа қалыпты» күнделікті өмірдің әртүрлі аспектілері бойынша цифрлық іс-әрекеттердің жеделдеуін көруі мүмкін. Барлық жұмыс қашықтықтан жасалмаса да, жеке жұмыс біршама деңгейде жалғастың болса да, бүгінгі күнгі кездесулерде, семинарларда, біліктілікті арттыру тренингтерінде немесе тіпті әріптестерге арналған тимбилдингте кеңейтілген виртуалды конференциялардың қолданылуы арта түсуі мүмкін. Сол сияқты, мектептер болашақта онлайн-білім берудің кейбір деңгейлерін пайдалануды жалғастыра алады, алдын ала жазылған дәрістермен бөлісуден, үй тапсырмаларын орындау платформаларын ашудан немесе студенттерге аптасына бір рет үйден оқуға мүмкіндік беру. Телекөрсетілімге және денсаулыққа қатысты ақпараттарды ақылды құрылғылармен бақылауға тәуелділік артады, сондай-ақ электронды коммерция, электронды

банкинг және электронды азаматтық сияқты сандық қызметтерге жедел ауысу болады. Сонымен қатар, тұтынушылар сұраныс бойынша ағын және ойын сияқты сандық әлеуметтік және ойын-сауық іс-шараларына көбірек бет бұруы мүмкін (World Economic Forum, 2020).

COVID-19 технологиялық және әлеуметтік жүйелердің конвергенциясын тездетуі ықтимал. COVID-19 вирустың теріс әсерін азайту үшін цифрлық технологияны енгізудің маңыздылығын көрсетті. Пандемиядан кейінгі әлемде бәсекеге қабілетті болғысы келетін кез келген компания немесе ел үшін қажетті технологиялық инфрақұрылымды құру маңызды болады (Yan, 2020).

Жалпы, COVID-19 пандемияның теріс әсерін азайту үшін цифрлық технологияны енгізудің маңыздылығын көрсетті. Коронавирустан кейінгі әлемде бәсекеге қабілетті болғысы келетін кез келген компания немесе ел үшін қажетті технологиялық инфрақұрылымды құру өте маңызды болады.

ИСЕСКО үшін мүмкіндіктер мен перспективалар

Дағдарыстың салдары 2009 жылы жүзеге асырылмаған халықаралық архитектурадағы реформалар ғана емес, сонымен қатар сапалы секірісті қамтамасыз ететін ынтымақтастықтың жаңа деңгейлерінің пайда болуы керек. Дүние жүзі шұғыл қажет ететін жаһандық қоғамдық тауарлармен қамтамасыз ету жөніндегі міндеттеме оның бұрынғыдан әлдеқайда тәуелді және әлдеқайда нәзік екенін түсіну керек (The office of Gordon and Sarah Brown).

Жаһандық дағдарыстар кезінде халықаралық ұйымдардың, соның ішінде ИСЕСКО сияқты өңірлік мамандандырылған институттардың рөлі артады. ИСЕСКО-ның жарғылық мақсаттары, мүше мемлекеттер арасындағы білім, ғылыми мәдениет және коммуникация саласындағы ынтымақтастықты нығайту мен дамытудан басқа; әлемдегі бейбітшілік пен қауіпсіздікті әр түрлі жолмен дамытуға мүмкіндік береді (Islamic Studies Journal, 1989).

Заманауи әлемдік тенденцияларды ескере отырып, ИСЕСКО-ның қызметі ерекшеленеді: білімді тарату және инновацияны қолдауға баса назар аударылады. ИСЕСКО мүше мемлекеттермен ғылыми-зерттеу, инновациялар мен кәсіпкерлікті біріктіретін тұрақты қолдау тетіктерін жасау үшін белсенді жұмыс істейді (www.icesco.org).

2020 жылдың 29-30 қаңтарында Абу-Даби қаласында (БАӘ) өткен ИСЕСКО Атқарушы

Кеңесінің 40-шы сессиясының барысында ұйымды дамытудың жаңа стратегиялық көзқарасы талқыланды. Ислам әлемі халықаралық қақтығыстарға және экономикалық дағдарыстарға қарсы тұру үшін бірігуі керек екендігі баса айтылды (Emirates News Agency, 2020).

COVID-19 пандемиясы басталғаннан бері ИСЕСКО елдерді және ғылыми ортаны ғылымды ілгерілетуге және ынтымақтастықты нығайтуға жұмылдыруға, сондай-ақ корона-вирустық инфекциямен күресу үшін ең жаңа технологияларды қолдануға тырысты.

2020 жылы 3 наурызда медициналық және мамандандырылған зерттеулерді ынталандыру үшін гуманитарлық және әлеуметтік іс-әрекетті өзінің басты мақсаты ретінде алға жылжыту мақсатында ИСЕСКО коронавирусқа қарсы вакцина жасау немесе тиімді емдеу тапқан адамдарға немесе топтарға 200 мың АҚШ доллары көлемінде сыйлық тағайындау туралы жариялады. ИСЕСКО-ның бас директоры доктор Салим М.Ал-Малик бұл сыйлықты тағайындау ұйымның жаңа көзқарасына сәйкес келетіндігін мәлімдеп, қолданбалы ғылыми зерттеулерді жедел және күрделі мәселелерге қолайлы шешімдер табудың құралы ретінде пайдалану қажеттілігін атап өтті (www.icesco.org).

«ИСЕСКО цифрлық үйі» (ICESCO Digital Home) бастамасы Covid-19 пандемиясының білім беру, ғылым және мәдениет салаларына әсерін жою жөніндегі әрекеттерді қолдайды. Ұйым бұған дейін арнайы цифрлық интерактивті платформаны іске қосқан болатын (www.icesco.org). Бұл қолданушылар арасында ислам құндылықтарын сіңіруге бағытталған ислам ғылымдары туралы сандық ғылыми дискурстарды қамтиды. Сонымен қатар интернеттегі экстремистік материалдарды деконструкциялау туралы кітаптардан тұрады және заманауи технологиялар мен білімге негізделген құралдар мен тұжырымдамаларды қолдана отырып, ағартушылық модель ұсынады.

Бұған қоса, портал құрамына кейбір мұсылман елдерінің мәдени және өркениеттік мұраларының нысандарын ұсынатын цифрлық ғылым және өркениет мұражайы кіреді; мұсылман ғалымдарының нақты ғылымдарға қосқан үлесін көрсетуге арналған Ғылым тарихы мұражайы; және Covid-19-бен күресу тәсілдері туралы сандық бейне кітапханаларға, оның ішінде ғылыми мақалалар, зерттеулер, журналдар, ғылыми басылымдар мен түрлі діни және лингвистикалық ғылымдар бойынша бейнеклиптерге сілтеме бар.

Сонымен бірге, қашықтықтан жұмыс жа-саудың кенеттен қажеттілігі сандық дағдыларға деген сұранысты күшейтіп, кәсіпқойларға мансаптық өсу үшін де, олардың кірістерін арттыру үшін де жаңа мүмкіндіктер ұсынады. Әрі қарай цифрлық трансформация процедуралардан нәтижелерге күрт ауысуға әкеледі. Өзгеретін жағдай болашақ жұмыс үшін қолданыстағы дағдылардың өзектілігін біртұтас түсінуге негізделген стратегиялық реакцияны талап етеді.

Жаңа технологиялардың маңыздылығының одан әрі артуын ескере отырып, онлайн-білім мен жоғары технологиялық бизнеске дейінгі осы саланы қолдауды дәйекті түрде кеңейту маңызды. Дамыған және жетекші дамушы елдер жаңа технологияны дамытуға орасан зор ресурстар салуда. Зерттеулер мен әзірлемелерге шығындар өсу мен өркендеу қабілетімен төленеді. Вирустық пандемияда үкіметтер бұл саланы мүмкіндігінше қолдауға тырысады.

Зерттеулерді, тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды және стартаптарды қолдаудың тиімді тетіктерін әзірлеу маңызды сияқты. Коронавирусты қалпына келтіру жағдайында дамыған елдер жаңа уақытта жаңа кәсіп ашуға үлгеру үшін тұрғындарды, әсіресе жастарды кәсіпкерлікпен белсенді айналысуға және өз идеяларын дамытуға шақырады. Негізгі мақсатты индикаторлар күшті орта тапты қалыптастыру және кедей және осал топтарға жан-жақты көмек көрсету болуы керек. Цифрландыруға инвестицияларды ұлғайту, осы саладағы ынтымақтастықты одан әрі кеңейту, соның ішінде нақты жобаларды іске асыру арқылы қажет. Перспективада көпшілікке өмір бойы

білім алу мүмкіндіктеріне қол жеткізуге және жұмысшылардың өзінің кәсіби дамуын сақтауға деген ынтасы мен қабілетін қамтамасыз етуге бағытталған кең стратегия қабылдануы керек.

Қорытынды

Сарапшылар әртүрлі талдау және болжау құралдарын қолдана отырып, COVID-19 пандемиясы тудырған дағдарыстың саяси, экономикалық және әлеуметтік салдары туралы айтады. Сонымен бірге, жалпыға ортақ нәрсе айқын – адамзат қазірдің өзінде дәуірлік өзгерістерді бастан кешуде: экономика мен қоғамдағы елеулі өзгерістердің әсері әлемді өзінің дамуының келесі кезеңіне шығарады.

Цифрландыру мен зерттеу сарапшылары қауымдастығының арасындағы өзара әрекеттесудің онлайн және гибридті формаларын одан әрі дамыту жалғасатыны анық. Зерттеушілердің трансшекаралық физикалық қозғалыстарынан мәліметтер, ақпаратпен білімнің трансшекаралық ағынына ауысады. Виртуалды кеңістікке көшу осындай іс-шаралардың инклюзивтілігін, қолжетімділігін, экономикалық тиімділігін, эргономикасын және тұрақтылығын арттырды, сонымен бірге этика, ақпарат және ұлттық қауіпсіздік мәселелерін тудырды.

Коронавирустан кейінгі әлемде адами капиталдың сапасы ерекше рөл атқарады. Пандемия кезеңіндегі білім берудің жеделдетілген жаңа тенденцияларын ескере отырып, кадрларды даярлау мен қайта даярлау бағдарламаларын талдау, жетілдіру және іске қосу маңызды болар еді.

References

- Richard Haass (2020). Ne kajdiy krizis – eto perelomniy moment [Not every crisis is the turning point]// Global affairs//Retrieved from <https://globalaffairs.ru/articles/pandemiya-skoree-uskorit-istoriyu-chem-perestroit-eyo/> (In Russian)
- Kalmikov A. (2020). Coronavirus ostavil milliony liudei bez raboti. Mnogie iz nih ob etom eshe ne znaiut [Coronavirus left millions of people without job. Many of them do not yet know about it]//Retrieved from <https://www.bbc.com/russian/features-54462688> (In Russian)
- Charter of the Islamic Educational Scientific and Cultural Organization (1989) // Islamic Studies Journal, Vol. 28, No. 1. – Islamic Research Institute, International Islamic University, Islamabad, 1989. – pp. 93-104//Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/20839934>
- Duclos M. (2020) Is COVID-19 a Geopolitical Game-Changer?// <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/covid-19-geopolitical-game-changer>
- Grimalda G. (2020) Lessons for Global Cooperation From the COVID-19 Pandemic// <https://blogs.die-gdi.de/2020/04/01/lessons-for-global-cooperation-from-the-covid-19-pandemic/>
- Henry A. Kissinger (2020) The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order//<https://www.wsj.com/articles/the-coronavirus-pandemic-will-forever-alter-the-world-order-11585953005>
- Hofmann C. Stephanie, Kreuder-Sonnen Christian (2020) How international organizations are stepping up to respond to the pandemic// Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/05/04/how-international-organizations-are-stepping-up-to-respond-pandemic/>

- Allen J.R., Burns N., Garrett L. (2020) How the World Will Look After the Coronavirus Pandemic // Foreign Policy// Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coronavirus-pandemic/>
- Joseph S. Nye Jr. (2020) No, the Coronavirus Will Not Change the Global Order // Foreign Policy// Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2020/04/16/coronavirus-pandemic-china-united-states-power-competition/>
- Karin Marie Fierke (2016) Constructivism. International Relations Theories: Discipline and Diversity. – Oxford University Press – P. 161
- Mohamed A. El-Erian (2010) Navigating the New Normal in Industrial Countries. – International Monetary Fund – P. 12
- Newman E. (2007) A Crisis of Global Institutions? Multilateralism and international security. – London, New York – P. 3-4
- Official website of English-language encyclopedia Britannica// Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/international-organization>
- Official website of the Islamic World Educational, Scientific and Cultural Organization// Retrieved from <https://www.icesco.org/en/vision-mission-objectives/>
- Official website of the Islamic World Educational, Scientific and Cultural Organization// Retrieved from <https://wam.ae/en/details/1395302819804> 29.01.2020
- Official website of the Islamic World Educational, Scientific and Cultural Organization// Retrieved from <https://www.icesco.org/en/2020/03/03/icesco-announces-us200000-prize-for-discovering-coronavirus-cure-or-vaccine/>
- Official website of the Islamic World Educational, Scientific and Cultural Organization// Retrieved from <https://www.icesco.org/en/2020/03/31/icesco-digital-home-allows-access-to-all-contents-of-mohammadia-league-of-scholars-platform/>
- Official website of the United Nations Organization// Retrieved from <https://www.un.org/en/coronavirus/covid-19-crisis-opportunity-reimagine-human-mobility>
- Official website of the United Nations Organization// Retrieved from https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-10/SG-Policy-Brief-on-Universal-Health-Coverage_English.pdf
- Official website of the United Nations Organization// Retrieved from https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf
- Official website of the World Economic Forum// Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning/>
- Official website of the World Health Organization// Retrieved from <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>
- Official website of the World Health Organization// Retrieved from <https://www.who.int/westernpacific/news/commentaries/detail-hq/from-the-new-normal-to-a-new-future-a-sustainable-response-to-covid-19>
- Organisation internationale (2005)/ Dictionnaire des Relations internationales. – Paris – P. 404
- Robert Howard Jackson, Georg Sørensen (2010) Introduction to International Relations: Theories and Approaches. – Oxford University Press – P. 166
- Sunita Patel-Carstairs, Sanya Burgess (2020) Coronavirus: ‘The new normal’ – What life might look like in the near future// Retrieved from <https://news.sky.com/story/coronavirus-what-might-our-new-normal-look-like-when-the-uk-lockdown-is-eased-11979256>
- Tana Johnson, Andrew Heiss (2018) Liberal Institutionalism/ International Organization and Global Governance, 2nd ed. – London: Routledge – pp. 123-134
- The office of Gordon and Sarah Brown. Globalisation// Retrieved from <https://gordonandsarahbrown.com/campaign/globalisation/> – Gordonandsarahbrown.com
- Tim Dunne (2020) Liberal internationalism / The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations. – Oxford University Press – P. 103
- Trine Flockhart (2016) Constructivism and foreign policy/ Foreign Policy: Theories, Actors, Cases. – Oxford University Press – P. 79
- World Economic Forum. Accelerating Digital Inclusion in the New Normal// Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Accelerating_Digital_Inclusion_in_the_New_Normal_Report_2020.pdf
- Xiao Yan, Fan Ziyang (2020) 10 technology trends to watch in the COVID-19 pandemic// Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/10-technology-trends-coronavirus-covid19-pandemic-robotics-telehealth/>